

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ В СФЕРІ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДИВІДЕНДНОЇ ПОЛІТИКИ

Анотація: Проаналізовано світовий досвід регулювання виплат дивідендів щодо інвестиційних вкладів. Обґрунтовано методичні підходи регулювання виплат дивідендів в Україні. Проаналізовано законодавчі акти з питань дивідендної політики.

Аннотация: Проанализирован мировой опыт регуляции выплат дивидендов относительно инвестиционных вкладов. Обоснованы методические подходы регуляции выплат дивидендов в Украине. Проанализированы законодательные акты по вопросам дивидендной политики.

Annotation: World experience of adjusting of dividend payments is analysed in relation to the investment holdings. Methodical approaches of adjusting of dividend payments are grounded in Ukraine. Legislative acts are analysed on the questions of dividend policy.

Постановка проблеми. В залежності від правил оподаткування дивідендів інвестор приймає рішення як краще розмістити заощадження в акції чи інші цінні папери, активи, банківські депозити. Інвестора цікавить одне питання, скільки коштів з отриманих ним дивідендів держава у нього забере в якості податку. Тому податкові регулятори на дивіденди відіграють вирішальну роль у прийнятті інвестором рішення стосовно розміщення інвестиційних ресурсів в акції.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблеми накопичення інвестиційного ресурсу та його перерозподілу (в тому числі через податкові регулятори) досліджуються як зарубіжними вченими, так і вітчизняними. Серед зарубіжних науковців слід відмітити праці Г. Дж. Александера, Р. Бланделла, Д. Б'юкенена, М. Девере, М. Кіна, А. Лафера, Ф.К. Манна, Д. Мінца, П. Самуельсона, С. Смітта, К. Хейди, У. Ф. Шарпа, вітчизняних - В. Д. Базилевича, В. Ф. Беседіна, Л.М. Борщ, З.С. Варналія, Н. М. Внукової, О. Д. Вовчак, А. Гальчинського, В.М. Гейця, М.П. Денисенка, О. І. Завійської, В. В. Корнеєва, Н. А. Кожурової, В.Т. Ларіонова, М. В. Мниха, А. С. Музиченка, С. С. Осадець, С. Н. Селіванова, А. М. Соколовської, В. І. Федоренка, О. К. Шилова та інші.

Постановка завдання.

- проаналізувати світовий досвід регулювання виплат дивідендів щодо інвестиційних вкладів;
- обґрунтувати методичні підходи регулювання виплат дивідендів в Україні;
- проаналізувати законодавчі акти з питань дивідендної політики.

Виклад основного матеріалу.

Більшість країн світу за базу оподаткування корпоративним податком (податком на прибуток) приймають схему оподаткування повних доходів, які з економічної точки зору складаються з витрат (споживання), плюс доходи від капіталу, в тому числі дивіденди. Вагомим аргументом, щодо визначення необхідності оподаткування дивідендів визнається наявність значної долі іноземного капіталу в економіках країн та бажання урядів утримувати податок з доходів іноземців, що отримуються ними у вигляді дивідендів в цих країнах.

Королівська комісія Канади по оподаткуванню (1966 р., звіт Картера) відзначила допустимість оподаткування дивідендів, так як, значною частиною канадської промисловості володіли інвестори США [5, с. 158].

У світовій практиці поширеними схемами стягнення корпоративного податку з дивідендів є схеми, в яких корпорації не платять податок на дивіденди, а виконують функції стягувача податку (податкового агента), в обов'язки яких входить утримання на сплату податку, замість акціонерів. Платниками корпоративного податку, в кінцевому варіанті, є акціонери, в тому числі фізичні особи [2, с. 89; 3, с. 58]. При цьому, з метою уникнення подвійного оподаткування дивідендів застосовуються три варіанти залікових схем:

- Залік суми сплаченого корпорацією корпоративного податку на дивіденди під час розподілу прибутку (подібна схема використовується в Україні);
- Залік суми корпоративного податку на рівні акціонерів фізичних осіб у вигляді податкового кредиту;
- Виключення дивідендів на рівні фізичних осіб з бази оподаткування.

Всі наведені схеми передбачають «проникнення» або «заміщення» корпоративного податку податком з доходів фізичних осіб. Процес оподаткування дивідендів розглядається як єдине ціле, незалежно від статусу платника дивідендів та їх отримувачів. Багато в чому це пояснюється тим, що в оподаткуванні доходів, країни з розвинутою ринковою економікою вже підійшли до розуміння того, що всі доходи суб'єктів підприємництва повинні оподатковуватись за однією і тією ж ставкою, незалежно від того, чи такі доходи отримує корпорація, чи фізична особа (під поняттям корпорація розуміють суб'єкт господарювання).

Залікові схеми заміщення корпоративного податку на дивіденди податком на доходи фізичних осіб, схематично можна розглянути на прикладі.

Спрямування дивідендної політики переважно визначається через податкові регулятори, які виконують фіскальні і регулюючі функції,

жорстко впливають на перерозподіл дивідендів, або навпаки, створюють пільговий режим їх оподаткування [1, с. 45].

1 варіант передбачає, що податок на рівні емітента утримується від суми нерозподіленого прибутку, навіть якщо дивіденди фактично не сплачувались з подальшим віднесенням суми сплаченого дивідендного податку на витрати. На рівні фізичних осіб дивіденди підлягають також оподаткуванню.

Проте, недоліком цього варіанту, є наявність подвійного оподаткування на рівні корпорації, у разі продажу акціонером акцій та обкладання доходів від продажу акцій по принципу розподілених прибутків.

2 варіант передбачає, що податок справляється на рівні фізичних осіб не по нарахованим сумах дивідендів, а по сумах фактично отриманих фізичною особою. Оскільки на рівні корпорації, від загальної суми одержаних прибутків стягувався корпоративний податок, то, з урахуванням схеми заміщення корпоративного податку та податку на доходи фізичних осіб, сума сплаченого корпорацією корпоративного податку зараховується в податковий кредит фізичних осіб. Цей варіант можливий, якщо ставки корпоративного податку та податку на доходи фізичних осіб співпадають. Але, у разі наявності різних ставок, як у даному прикладі, або при наявності податкових пільг, виникають диспропорції в оподаткуванні, порушується принцип справедливого оподаткування. Зокрема, в даному прикладі, фізичні особи отримують додаткові дивіденди через збільшення податкового кредиту на різницю у податкових ставках.

Нерівність в оподаткуванні позбавляє стимулів інвесторів – юридичних осіб вкладувати кошти в акції, що негативно позначиться на інвестиційній діяльності юридичних осіб, оскільки їм не вигідно придбавати акції, дивіденди від яких сплачуються та оподатковуються за підвищеними ставками. Отже, наведений приклад є одним із аргументів на користь того, що на однакові за економічною природою доходи, необхідно встановлювати однакові ставки.

3 варіант. Передбачає оподаткування на рівні емітента і не оподатковують дивіденди у інвестора. Варіант спрацьовує, у разі якщо ставки корпоративного податку та податку на доходи фізичних осіб, також співпадають. У разі застосування різних ставок оподаткування або застосування шкали оподаткування доходів фізичних осіб, неможливо забезпечити бездискримінаційні умови оподаткування дивідендів у всіх інвесторів (акціонерів). Так, виходячи з умов 3 варіанту, у фізичних осіб доходи оподатковуються за ставкою 15% або на 10% нижчою, ніж у юридичних осіб. Але, оскільки податок стягується на рівні корпорації, яка, по-суті виконує функції податкового агента, то виходить, що у фізичних осіб в порівнянні з іншими доходами дивіденди будуть оподатковуватись

за підвищеною ставкою, а такі доходи, як банківські проценти за ставкою 15%, що не стимулює інвесторів фізичних осіб здійснювати інвестування в корпоративні права.

Економіка України характеризується відкритістю, наявністю іноземних інвестицій, а також тенденцією нарощування іноземних інвестицій. Таким чином питання стосовно оподаткування дивідендів вирішується на користь позиції їх обов'язкового оподаткування, інакше інвестори-нерезиденти будуть вивозити капітал у вигляді дивідендів за кордон. Разом з тим актуальним залишається питання стосовно вибору оптимальної схеми оподаткування дивідендів.

Механізм оподаткування платежів, які розглядаються з метою оподаткування як дивіденди, врегульований Законом України „Про оподаткування прибутку підприємств”, „Про податок з доходів фізичних осіб”, постановами Кабінету Міністрів України, які визначають порядок сплати частини прибутку на частку державного майна.

Слід відмітити, що поняття дивідендів, з метою оподаткування, надані в Законі «Про оподаткування прибутку підприємств», дещо відрізняється від класичної моделі, яка розглядає дивіденди як виплату частини прибутку, отриманого суб'єктом господарювання на частку майна (паю) в статутному фонді цього суб'єкта. Так, поняття дивідендів визначено в бухгалтерському обліку, призначеному для реального відображення фінансового стану підприємств, зокрема в наказі Мінфіну від 29.11. 99 № 290 „Про затвердження Положення (стандарту) у бухгалтерському обліку”, де „дивіденди - це частина чистого прибутку, розподілена між учасниками (власниками), відповідно до частки їх участі у власному капіталі підприємства”.

З метою оподаткування, відповідно до Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" під поняттям дивіденди розуміють:

„Дивіденд – платіж, який здійснюється юридичною особою - емітентом корпоративних прав чи інвестиційних сертифікатів на користь власника таких корпоративних прав (інвестиційних сертифікатів) у зв'язку з розподілом частини прибутку такого емітента, розрахованого за правилами бухгалтерського обліку.

До дивідендів прирівнюється також платіж, який здійснюється державним некорпоративним, казенним чи комунальним підприємством на користь відповідно держави або органу місцевого самоврядування у зв'язку з розподілом частини прибутку такого підприємства, платіж, який виплачується власнику сертифіката фонду операцій з нерухомістю в результаті розподілу доходу фонду операцій з нерухомістю. При цьому наявність чи відсутність прибутку, розрахованого згідно з правилами податкового обліку, не може впливати на прийняття чи неприйняття рішення щодо нарахування дивідендів [4].”

Порівнюючи ці визначення, можна помітити такі розбіжності. Податкове законодавство зазначає, що дивіденди – це „платіж який здійснюється юридичною особою – емітентом корпоративних прав (інвестиційних сертифікатів) [6, с. 106].

Тобто, на відміну від загального визначення дивідендів, наведеному в наказі Мінфіну, в податковому законодавстві, визначено, що дивіденди це платіж, а не частина чистого прибутку, який має сплачувати не будь-яке підприємство, а емітент корпоративних прав.

Згідно зі пунктом 1.8. статті 1 Закону „Про оподаткування прибутку підприємств” – „ Корпоративні права - право власності на статутний фонд (капітал) юридичної особи або його частку (пай), включаючи права на управління, отримання відповідної частки прибутку такої юридичної особи, а також активів у разі її ліквідації відповідно до чинного законодавства, незалежно від того, чи створена така юридична особа у формі господарського товариства, підприємства, заснованого на власності однієї юридичної або фізичної особи, або в інших організаційно-правових формах [4].”

Таким чином, корпоративні права, це, перш за все, права власності на статутний фонд або його частку. Хто ж є емітентом корпоративних прав чи інвестиційних сертифікатів і що слід розуміти з метою оподаткування під поняттям „емітента корпоративних прав”.

Розглядаючи норми Закону „Про оподаткування прибутку підприємств”, зокрема пункт 1.9. статті 1 під поняттям „емітент корпоративних прав” слід розглядати суб’єкт, який є емітентом акцій та інвестиційних сертифікатів.

В пункті 1.9 статті 1 вказаного Закону, до дивідендів прирівнюється платіж, який здійснюється:

- державним не корпоратизованим, казеним чи комунальним підприємством на користь держави або органу місцевого самоврядування;
- виплачується власнику сертифіката фонду операцій з нерухомістю.

Повертаючись до розгляду пункту 1.8 статті 1 вказаного Закону, слід звернути увагу на тлумачення поняття „корпоративних прав”, через призму Цивільного Кодексу України. Так, в пункті 1.8. зазначено, що корпоративні права – це перш за все право власності на :

- статутний фонд;
- частку статутного фонду;
- пай.

Це право власності включає також право на управління, отримання відповідної частки прибутку такої юридичної особи, а також активів у разі її ліквідації, відповідно до чинного законодавства, незалежно від організаційно- правових форм в яких створена юридична особа.

Разом з тим, відповідно до статті 83 Цивільного Кодексу України (пункт 1) юридичні особи можуть створюватись у формі товариств, установ та інших формах установлених Законом.

Згідно з пунктом 2 цієї статті, товариство створюється шляхом об'єднання осіб (учасників), які мають право участі у цьому товаристві. Товариство може бути створено однією особою. Товариства поділяються на підприємницькі і непідприємницькі.

Відповідно до статей 84 та 85 цього Кодексу лише підприємницькі товариства, які створюються у формі господарського товариства або виробничих кооперативів, здійснюють підприємницьку діяльність з метою одержання прибутку та наступного його розподілу між учасниками. Інші форми не розподіляють і не ділять, тобто не сплачують дивіденди. Отже, виплата дивідендів, з метою оподаткування, із застосуванням поняття „емітент корпоративних прав”, можлива, якщо юридична особа існує в організаційно-правовій формі господарського товариства або виробничого кооперативу.

Якщо юридична особа існує в іншій організаційно-правовій формі, наприклад, як приватне підприємство, яке не має ознак господарського товариства чи виробничого кооперативу, то таке підприємство з метою оподаткування не може розглядатись в якості емітента корпоративних прав.

Зазначені вище законодавчі норми дають підстави тлумачити, що суб'єкти підприємницької діяльності – юридичні особи, які перебувають на спрощеній системі оподаткування та сплачують єдиний податок, можуть розглядатись з метою оподаткування як такі, що сплачують платежі у вигляді дивідендів, у разі, якщо вони існують в організаційно-правовій формі господарського товариства чи виробничого кооперативу.

В чинному законодавстві, з прийняттям Закону України „Про цінні папери та фондовий ринок” від 23.02.06 № 3480 (пункт 5 стаття 3) визначено, що в Україні в цивільному обороті можуть бути групи цінних паперів, серед яких є пайові цінні папери. Під поняттям „пайових цінних паперів” підпадають цінні папери, які посвідчують участь їх власника у статутному капіталі (крім інвестиційних сертифікатів), надають власнику право на участь в управлінні емітентом і отримання частини прибутку, зокрема у вигляді дивідендів, та частини майна у разі ліквідації емітента.

Згідно з цим Законом, до пайових цінних паперів належать акції і інвестиційні сертифікати.

З прийняттям вказаного Закону „Про цінні папери та фондовий ринок”, однозначно вирішено питання, що суб'єкт господарювання не наділений правом юридичної особи, не може бути емітентом акцій, інших корпоративних прав, а отже і виплачувати дивіденди. Таким чином, філії, інші структурні підрозділи юридичної особи, а також суб'єкти господарювання без права юридичної особи, не є емітентами і не можуть

сплачувати платежі, які з метою оподаткування розглядаються як дивіденди.

Вказане питання має важливе значення для оподаткування виплат у вигляді дивідендів на частку майна. Зокрема, до прийняття вказаного Закону, платниками піднімалось питання стосовно можливості сплати дивідендів філіями підприємства, а отже, застосування ними податкового законодавства в частині сплати ними авансових внесків, обчислених від суми дивідендів. На сьогодні можливо зазначити, що вказане питання законодавчо врегульоване і філії або інші структурні підрозділи, які не наділені правом юридичної особи, не розглядаються, з метою оподаткування, в якості емітентів корпоративних прав.

Підпунктом 4.1.3. пункту 4.1. статті 4 Закону „Про оподаткування прибутку підприємств” визначено, що до валових доходів включаються доходи, від операцій, передбачених статтею 7 цього Закону, в якій в пункті 7.8. вписано механізм оподаткування дивідендів. В підпункті 4.1.4. цього Закону зазначено, що до валового доходу включаються дивіденди, отримані від нерезидентів. Про дивіденди, які отримані від резидентів, в цьому підпункті, застереження стосовно включення їх до валових доходів не вписані.

В статті 5 вказаного Закону, вписано склад валових витрат, а в підпункті 5.3.8. пункту 5.3. встановлено, що до валових витрат не включаються виплати дивідендів. Ураховуючи, що авансові внески, які обчислені від суми дивідендів розглядаються як частина податку на прибуток (підпункт 7.8.8. пункту 7.8. статті 7), то на підставі підпункту 5.3.3. пункту 5.3. (зазначено, що до валових витрат не включаються суми податку на прибуток), вказані авансові внески обчислені від суми дивідендів не повинні включатись до складу валових витрат платника податку на прибуток.

Основний механізм оподаткування дивідендів у юридичних осіб вписано в пункті 7.8. статті 7 Закону „Про оподаткування прибутку підприємств”. Так, в підпункті 7.8.1. вказаного пункту зазначено, що у разі прийняття рішення щодо виплати дивідендів, емітент корпоративних прав нараховує і вносить до бюджету авансовий внесок з податку на прибуток. В цьому підпункті авансовий внесок розглядається як частина податку на прибуток за ставкою 25 відс., обчислений від суми призначених до виплати, тобто нарахованих дивідендів. Сума дивідендів, згідно з нормами цього підпункту не зменшується на суму авансового внеску, обчисленого від дивідендів, що створює певні стимули для інвесторів щодо залучення інвестицій в акції (корпоративні права. Вказані авансові внески, згідно з підпунктом 7.8.2. вносяться до бюджету до /або одночасно із виплатою дивідендів.

Вузким місцем негрошової форми сплати дивідендів залишається механізм застосування звичайних цін, який прописано в пункті 1.20. статті

1 Закону „Про оподаткування прибутку підприємств”. По-суті, на сьогодні в переважній більшості випадків під „звичайними цінами” приймаються ціни, що визначені договором сторін або за домовленістю сторін. До цього часу ні в бухгалтерському обліку, а ні в податковому обліку не визначені ефективні методи та методики, як в конкретних випадках, слід розраховувати та визначати звичайні ціни. За таких умов, при сплаті дивідендів, можливі ухилення від оподаткування.

В Україні, в законодавстві, акценти оподаткування дивідендів зміщені на рівень фізичних осіб та платників єдиного податку, що іноді викривлює механізми перерозподілу прибутків, а отже і конкурентне середовище у бізнесі. До того ж, необхідно ураховувати фактор, що власниками юридичних осіб, які одержують дивіденди від підприємств в Україні можуть бути нерезиденти і, звільнення у них від оподаткування дивідендів, може сприяти несправедливому розподілу доходів на їх користь з послідуочим їх вивозом за кордон. Тому, назріла необхідність концептуально визначитись з механізмом оподаткування дивідендів в Україні.

Висновки. Таким чином, намагання законодавців в такий спосіб, через податкові регулятори вирішити питання тінізації заробітної плати навряд чи виправдано. По-перше, зазначена норма ускладнює адміністрування податкових платежів, по-друге, лише через податкові механізми, не міняючи системи оплати в цілому, вирішити ці питання неможливо.

Використані джерела інформації:

1. Борщ Л. М. Інвестування: теорія і практика: навч. посіб. / Л. М. Борщ. - К. : Знання, 2005. – 470 с.
2. Бредіхін В. М. Міжнародні інвестиції: навч.-метод. посіб. / В. Бредіхін, А. Близнюк, К. Покатеева, К. Попкова. – Харків: ХНАДУ, 2008. – 268с.
3. Гончарова В. О. Вплив тіньової економіки на безпеку держави / В. О. Гончарова – Харків : ХНУ, 2001. – С. 195.
4. Закон України „Про оподаткування прибутку підприємств” від 27.06.1995. № 247/95-ВР.- [Електронний ресурс].- Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>
5. Редхед К. Управління фінансовими ризиками [пер. з англ.] / К. Редхед, С. Хьюс. – М. : ІНФРА – М., 1996. – 288 с.
6. Федоренко В. Г. Інвестування: підруч. / В. Г. Федоренко. - К. : Алерта, 2006. - 443 с.

Рецензент: Дацій О.І., д. е. н., професор.